

תנועת הקיבוץ הדתי

י"ד כסלו, תשע"ב, 10.12.2011

גיליון מס' 287

פרשת וישלח

איפוק או נקמה?

מאת נח חיות, קבוצת יבנה

במרכז פרשת וישלח עומד הסיפור על אונס דינה ועל נקמתם של בני יעקב ובראשם שמעון ולוי, באנס, במשפחתו ובבני עירו (בראשית לד). אין זה סיפורה של דינה ולא היא עומדת במרכזו, אלא סיפורם של אחי דינה, שמעון ולוי שכבוד משפחתם חולל. כשהמקרא רוצה, הוא יודע לתאר אונס מנקודת מבט של הנאנסת, וכך אכן עושה מחבר הסיפור על אונס תמר בידי אמנון אחיה (שמואל ב, יג). לעומת זאת, סיפור דינה עוסק בדילמה שבין נקמה ואיפוק. במרכז הסיפור עומדת השאלה כיצד יגיבו יעקב ובניו לידיעה הקשה שבתם/אחותם נאנסה בידי השכן, יושב הארץ. יעקב מייצג את הצד המאופק, ההססני והפרגמטי. האחים ובראשם שמעון ולוי מחפשים את הנקמה. הם נכנסים למשא ומתן מניפולטיבי ושקרי עם שכם וחמור ומצליחים לפתות אותם להחליש את עצמם באמצעות המילה. לאחר מכן הם נכנסים לעיר הורגים את הזכרים ובוזזים את הרכוש. בכך הם מוכיחים לכל שאין להתעסק איתם ולא עם אחותם.

ומה דעתו של המקרא בוויכוח זה? האם הוא מנסה להדריך אותנו כיצד לטפל בדילמה מעין זו?

לאורך הסיפור כולו נמנע המקרא משיפוט חד צדדי ושומר על איזון. המספר מדגיש שבני יעקב נהגו במרמה אך מוסיף ומציין שזה נעשה בגלל שאחותם טומאה וכבודם חולל. הביטוי "אשר טמא/טמאו אחותם" חוזר פעמיים (יג, כז), בראשונה ביחיד להסביר מדוע בוחרים האחים לשאת ולתת במרמה, ובשנייה ברבים כדי "להסביר" מדוע בני יעקב בזזו את העיר ולקחו בשבי את נשות שכם, לאחר ששמעון ולוי כבר הרגו כל זכר בעיר והחזירו את דינה הביתה. פסוק כז הוא אכן הקשה ביותר: "בני יעקב באו על החללים ויבזו העיר" והנימוק שבסופו "אשר טמאו אחותם" ספק בא להצדיק את המעשה וספק בא לגנות אותו, שהרי לא ברור כלל במה אנשי העיר היו שותפים. בכל מקרה, הסיפור בוחר לסיים בקריאתם הנחרצת של שמעון ולוי "הקזונה יעשה את אחותנו"! (פסוק לא) משאיר להם את זכות המילה האחרונה, ומתעד את קריאתם האופיינית של הנוקמים, בכל דוד ודוד.

גם מחוץ לגבולות הסיפור, היחס האמביוולנטי של המקרא למעשה הנקמה נשמר. מיד לאחר המעשה זוכים בני יעקב להגנה - "ויהי חתת אלהים על הערים אשר סביבותיהם ולא רדפו אחרי בני יעקב" (לה,ו), שמחזקת את עמדת האחים אל מול עמדתו הפרגמטית של יעקב, שחשש מנקמת העמים והעדיף להרכין ראש. לעומת זאת, בסוף הספר, לעת זקנתו, יבוא יעקב חשבון עם שמעון ולוי ב"ברכתו" המפורסמת בה יקלל את אפם הקשה ואת כעסם ויפזר אותם בישראל. מנגד, רק כמה פסוקים לפני כן, בסיום דבריו של יעקב אל בנו האהוב יוסף, נכתב פסוק קשה המשתמע לשתי פנים: "ואני נתתי לך שכם אחד על אחיך אשר לקחתי מיד האמרי בחרבני ובקשתי (מח,כב). מובנו של הפסוק קשה. עיסוקו ספק בנחלה הכפולה (שכם=כתף, חלק) לה יזכה יוסף, וספק נשמרת בו מסורת נסתרת לפיה יעקב היה שותף במעשה שכם ונלחם עליה בחרבו ובקשתו.

גם מקורות מאוחרים מצטרפים לויכוח; נקמה או איפוק? הספרים החיצוניים (יהודית, צוואת השבטים, ספר היובלים) מעלים על נס את גבורתם של שמעון ולוי ואילו אונקלוס בוחר לתרגם את אותו פסוק מפתיע בו יעקב מתפאר לכאורה שכבש את שכם, באופן המדהים הבא: בחרבי ובקשתי – בצלותי ובבעותי (בתפילתי ובבקשתי), אם כן "קשתי" הופכת ל"בקשתי"...

המשורר הגדול, שאול טשרניחובסקי מקדיש לסיפור דינה את אחד משיריו המבריקים. השיר מתאר את דינה אוספת אל מיטתה את אחיה ומברכת אותם כפי שעשה יעקב. אלא שהפעם, דווקא שמעון ולוי זוכים להלל וברכה: "שמעון ולוי אחים, כלי אצילים מכרותיהם, יוונים מכפתור חשלום... בסודם תגיל נפשי, בקהלם תחד כבודי... ברוך אפם כי עז. ועברתם כי קשתה. ירבו כמוהם ביעקב ובכל תפוצות ישראל. בוך אלהים חילם. ופועל ידם תרצה. מחץ מפרקות עריהם, וקמיהם מן יקומון". לעומתם זוכים יהודה ויוסף לקיטונות של בוז וקרני הראם של יוסף מוסבות לקרני שבלול... את השיר חותמת כתובת קצרה באותיות קטנות תל-אביב תרצ"ז.

בכתובת זו דומני שמוסברת השאלה בה עוסק עיוננו. את הדילמה "איפוק או נקמה" השאירה התורה פתוחה. היא נוטה את הפסוקים בזהירות מהכא להתם, מאיפוק לנקמה תוך שהיא משאירה לקוראים לשפוט מי צדק וכיצד ראוי לנהוג. השיפוט הוא כמובן תלוי המציאות המשתנה. כאשר אנו שרויים במאורעות תרצ"ו-תרצ"ט מתבקש לכתוב שיר כשירו של טשרניחובסקי המעודד את הנקמה. כאשר אנו שרויים בסוף המאה השנייה לספירה, לאחר האסון הגדול של מרד בר-כוכבא, מתבקש איפוק פרגמאטי שיאפשר לעם ישראל להתאושש מהשבר הגדול.

והיום? מחנה אחד נושא על שפתיו את התוכחה המוסרית של יעקב לשמעון ולוי, תוך גינוי כל תגובה רצחנית של "תג מחיר", ואילו רבים אחרים נוטים להמשיך ולקרוא את הכתובים באופן סלקטיבי ללא בחינה מה נשתנה וללא ההבנה שיש לנו צבא ומדינה, ושבים אל האמירה החדה והקשה שנותרה לאורך כל השנים ללא מענה ראוי: **הַכְזֹנֶה יַעֲשֶׂה אֶת אַחֲוֹתָנוּ!?**

נח חיות, חבר קבוצת יבנה ומנהל מרכז יעקב הרצוג ללימודי יהדות.

אפשר לקבל את דף פרשת השבוע של הקיבוץ הדתי בדואר אלקטרוני או לראות אותו באינטרנט באתר של תנועת הקיבוץ הדתי בכתובת: www.kdati.org.il/parashat/hashavua.htm

כדי לקבל את הדף כל שבוע בדואר אלקטרוני, יש לשלוח הודעה אל: webmaster@kdati.org.il ולרשום subscribe בשורת הנושא. כדי להפסיק, יש לכתוב unsubscribe בשורת הנושא.

תגובות למאמרים וכן הצעות לכתוב מאמרים, יש לשלוח אל: amudim@kdati.org.il

אתר האינטרנט של הקיבוץ הדתי: www.kdati.org.il

